

A NAGY-MILIC NATÚRPARK

– Kialakítás, környezeti és környezetvédelmi tervezés –

Dr. NYÁRI LÁSZLÓ

„Minden koncepció, program annyit ér, amennyi abból megvalósul. A natúrparki előkészítő munkát konkrét fejlesztések követték, melyek zászlóshajója Füzér Várának újjáépítése volt. A cél az élő vár megteremtése, mint ahogy a natúrparki programok az élő, virágzó táj és az azt működtető még meglevő vidéki közösségek megerősítését célozzák.”

Dr. Nyári László (PhD) infrastruktúra-építőmérnök, erdőmérnök, környezetvédelmi szakmérnök, a füzéri projektek infrastruktúrát érintő fejlesztéseinek tervezésében, illetve a beruházások természet- és környezetvédelmi szakértőjeként dolgozott az engedélyezési eljárásokban. Térségi helyismeretét konzervációbiológiai doktori munkájának terepi kutatásaiban szerezte, melynek során is a mérnöki, problémamegoldó megközelítéseket alkalmazta credoként.

A zempléni Felső-Hegyközben Hollóháza, Füzér és Pusztafalu községek önkormányzatai természeti értékeik, történelmi múltjuk és lakosságuk fogadókészsége révén még 2003. nyarán kezdeményezték a „NAGY-MILIC NATÚRPARK” életre hívását, mely kezdeményezéshez a határ szlovák oldalán Eszkáros, Nagyszalánc, Szalánchuta, Újszállás községek csatlakoztak. A 2004. évben a lista a magyar oldalon még Kéked és Füzérkomlós településekkel bővült. A két országban az alulról kezdeményezett (bottomup) natúrparki célok képviselőit egy-egy civil szervezet alakult.

A Nagy-Milic-hegycsoport kisebb földrajzi, ha úgy tetszik ökológiai egység. Ami egységet teremt e kérdésben a táj formavilágának: az általános és egyedi tájértékeknek karakterisztikája. Az utóvulkáni működés során keletkezett sátor formájú hegyek sajátos tájképi arculatot adnak e két országhoz tartozó hegységnek, míg pl. a szlovák oldalon található ”Izra-tengerszemnek” egyedisége adja vonzerejét. Mindezek mellett számos történelmi emlékhely: Füzér vagy Nagyszalánc vára egyaránt kedvelt kirándulócélpontjai a térségnek.

Melléklet:

SZÁNDÉKNYILATKOZAT

Aláírva 2003. július 5-én Füzér, Hollóháza, Pusztafalu, Nagyszalánc, Szalánchuta, Eszkáros és Újszállás, illetőleg 2004. június 23-án a csatlakozó Kéked és Füzérkomlós polgármesterei által.

Nevezett nyilatkozat aláírói egyetértésben a lakosság és a községi önkormányzatok képviselőtestületei által egyeztetett és jóváhagyott célokkal - kifejezik szándékukat a „Nagy-Milic-Natúrpark” megalapítására.

Az előzőekben felsorolt települések községhatárai magukban foglalják a Nagy-Milic hegycsoport bércit, valamint az azokat övező dombvidéki előtereket.

Ez az a cselekvési tér, lehetségszféra, mely a magyar-szlovák határsáv, a természetvédelmi oltalom és nem utolsó sorban a perifériális elhelyezkedés révén számos természeti, táji és kulturális értékkel jellemezhető.

Ezen eredetiség töretlen fenntartásának szándéka megszabja a további vidékfejlesztési elképzelések és fejlesztések irányát is.

A népességeltartó és megtartó képességet az itt található értékek megőrzésére alapozott gazdálkodás és az ökoturizmus fejlesztése jelentheti.

A natúrpark gondolatossága olyan európai mintán alapszik, mely a vidéki tájak jellegének megtartását célozza, és ennek szolgálatába állít minden eljövendő fejlesztést. A natúrparkot tehát a térség településeinek, vállalkozásainak, civil szervezeteinek összefogásával, a fenntarthatóság jegyében, mintegy területfejlesztési egységként alapítjuk meg.

A fentiekben ismertetett gondolatokból építkezve az alapító és csatlakozó községek polgármesterei kinyilvánították szándékukat a „Nagy-Milic Natúrpark” életre hívásának céljáért.

Az 1996/XXI., a területfejlesztésről és területrendezésről szóló tv. és módosításai korábban nem tartalmaztak a natúrparkra vonatkozóan semminemű fogalmat, beavatkozási típust, kialakítási szabályt. Így a magyar területfejlesztésben ezt a fogalom nem szerepelt, csupán külföldi mintára, helyi kezdeményezésekre civil szervezetek formájában jöttek létre Magyarországon natúrparkok. A fentiek miatt hiánypótló volt, hogy a 2004. évi, a környezet- és természetvédelmi törvényt módosító LXXVI. tv.10. § p. pontjában a következő definíció született a natúrpark fogalmára vonatkozóan:

Natúrpark: az ország jellegzetes természeti, tájképi, és kultúrtörténeti értékekben gazdag, a természetben történő aktív kikapcsolódás, felüdülés, gyógyulás, fenntartható turizmus és a természetvédelmi oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, továbbá a természetkímélő gazdálkodás megvalósítását szolgáló nagyobb kiterjedésű területe, amely a jogszabályban foglaltaknak megfelelően jön létre. A 16. § módosítása kimondja, hogy a miniszter a natúrpark elnevezés használatához hozzájárulhat.

Szörényiné Kukorelli Irén (2004)¹ a hazai natúrparkok feladatait az alábbiak szerint tagolta:

TERMÉSZET- ÉS KÖRNYEZETVÉDELMI FUNKCIÓ: MEGŐRZÉS

- Védeni és menedzselni és fejleszteni a természetet és a tájképet;
- Támogatni a fenntartható használatot és a helyi termékek marketingjét, és erősíteni a regionális identitást;
- Ösztönözni a környezet-tudatosságot a környezeti oktatást.

¹ SzörényinéKukorelli I. (2004): Szakértői vélemény a „Nagy-Milic Natúrpark” kialakítási terve” szakértői munkaanyagáról, kézirat, Győr.

REKREÁCIÓ, SZABADIDŐ FUNKCIÓ:

- Biztosítani a rekreációt a háborítatlan tájban;
- Fenntartható turizmus, ökoturizmus megvalósítása;
- A rekreáció és a fenntartható turizmus menedzsment kialakítása;
- Ökomobilitás megszervezése.

2003-ban Hollóháza Község Önkormányzata gesztorálta a PHARE CBC Közös Kisprojekt Alap pályázati keretre benyújtott: Nagy-Milic Natúrpark kialakítási terve projektet, majd 2004. évben már Füzér Község Önkormányzata volt vezető pályázója a Nagy-Milic Natúrpark környezeti és környezetvédelmi tervezése projektnek. A pályázatok a magyar oldalon bizalmat kaptak és kényszerű féloldalasságuk ellenére egy határon átnyúló kezdeményezést vázoltak fel a Nagy-Milic teljes tömbjében és annak dombvidéki előtereiben.

A natúrpark az öreg kontinens nyugati részén a helyi társadalmak és a természeti környezet harmonikus együttélésének kerete. Nem a tiltás és retorzió valamint az elsorvasztás szakhatósági eszköze, hanem egy olyan alulról szerveződő fórum, ahol a térség hatósági, civil és gazdálkodó szereplői fogalmazznak meg a közös célokat és teendőket – a helyi társadalmak és a természeti kultúrtáj és a kiemelt természeti értékű területek együttes, hosszú távú és tartamos fennmaradása érdekében.

A Nagy-milici natúrpark projektek célja olyan fejlesztési koncepció és az ehhez csatlakozó tervdokumentációk elkészítése volt, melynek révén a táji és természeti értékekben gazdag Nagy-Milic hegycsoportban és a fent nevezett községek dombvidéki előtereiben a fenntartható tájhasználat és ökoturizmus váljanak a térség meghatározó vidékfejlesztési erejévé. A peremhelyzetbe került rurális táj adottságait és lehetőségeit kívánta felmérni, felhívni a figyelmet a veszélyeztető folyamatokra. Megfogalmazta, hogy a jövő kihívásainak való megfelelésben e határral keresztülvágott ökológiaileg összefüggő területnek olyan szerepkört érdemes és szabad betöltenie mely megőrzi arculatát, biztosítja a természeti és kulturális értékvédelmet, és a helybelieknek is megteremti a megélhetés feltételeit.

A magyar szlovák határszakaszra az akkor aktuálisan vonatkozó KÖZÖS PROGRAMOZÁSI DOKUMENTUM (2000-2006)² célja volt, hogy a határmenti együttműködés lehetőségeit felhasználva egy olyan gazdasági-társadalmi környezet kialakítása, mely alkalmas a térség vidéki népességének megtartására. Így a vidéki, rurális területek fejlesztési stratégiáinak kidolgozása és végrehajtása közben a fenntarthatóság eszmerendszerének érvényesülését alapvető fontosságúnak tartotta. A Rurális Térségek Európa Chartája (1998)³ alapján rurális térség az, ahol a városi területekhez viszonyítva alacsonyabb a lakosság, illetőleg a gazdasági, szociális és kulturális struktúrák koncentrációja, és ahol a területhasználatok nagy része a mezőgazdaság, az erdőgazdaság, a természetvédelem és a rekreáció céljait szolgálja.

Minden koncepció, program annyit ér, amennyi abból megvalósul. A natúrpark, mint a fenntartható tájhasználat, tájgazdálkodás és a környezettudatos, szelíd turizmus fejlesztésének eszköze hatékony lehet egy olyan helyzetben, amikor a természetközeli kultúrtájak népessége lecsökkent, a

² Közös programozási dokumentum (2000-2006), Magyarország – szlovákia phare határmenti együttműködési program.

³ Rurális Térségek Európai Chartája (1996). In: Falu Város Régió, 1998, 8.

hagyományos tájhasználati formák visszaszorultak, emellett a helyi társadalmak gazdasági-szociális, valamint környezeti kihívásokkal és törvényi korlátozásokkal egyaránt érintettek.

A hazai nevezéktanban elsősorban a tájgazdálkodás fogalmát alkalmazzuk a táj fenntartható hasznosítására, amely Csemez Attila (1996)⁴ definíciója alapján a tájrehabilitálás, a természetvédelem, a tájvédelem, a környezetvédelem és a fenntartható területfejlesztés összhangjának megteremtése, illetőleg beágyazása a megtartandó tájelemek rendszerébe. Filepné Kovács Krisztina (2013)⁵ a fenti meghatározást kiegészítette azzal, hogy a tájgazdálkodás során a tájhasználatok olyan rendszerét jelentik egy adott térségben, amely segíti a táj harmonikus működését, a tájfunkciók és a tájhasználati funkciók sokrétű, kielégítő szintű, hosszútávon fenntartható működését, és egyben törekszik a társadalom mindenkori igényeinek a kielégítésére.

Az Európai Natúrparkok Nyilatkozatát, amelyben a natúrparkok céljai és tevékenységei kerültek meghatározásra – a 2005. október 14-én, Füzéren megalakult Magyar Natúrpark Szövetség mellett további 6 ország (Németország, Ausztria Svájc, Szlovénia, Luxemburg és Franciaország) natúrparkjainak szövetsége írta alá 2013-ban. A Nyilatkozatban a natúrpark-modell célrendszerét 4 natúrparki pillér mentén jelölték meg.⁶

1. pillér – A természeti és kulturális örökség megőrzése: a táj gondozása, ápolása, a táj megőrzésre érdemes karakterelemeinek és a tájértékeknek a védelme, az élőhelyek, fajok fennmaradásának biztosítása a hozzájuk fűződő tudás, ismeret és hagyományos tájhasználat fenntartásával, továbbadásával és alkalmazásával.

2. pillér – Környezeti nevelés, szemléletformálás: az érintett lakosság és a natúrpark területére érkező látogatók környezeti szemléletének formálása a helyi természeti örökség és a megőrzésükre tett erőfeszítések, a helyi környezettudatosság bemutatásán keresztül.

3. pillér – Vidékfejlesztés: a helyi természeti és kulturális örökségi elemeken, valamint táji adottságokon alapuló, a táji értékeket megőrző, gyarapító helyi társadalmi-gazdasági fejlesztések támogatása a helyi közösségek bevonásával (pl. helyi termékek, helyi piacok, megőrzést, bemutatást támogató infrastruktúra fejlesztése, gazdasági együttműködések), közösség-építés.

4. pillér – Turizmus és rekreáció: az érintett táj szépségére, harmóniájára, természeti és kulturális adottságaira, sajátos értékeire, egyediségére építő és azt fenntartó turisztikai és rekreációs kínálat megfogalmazása, a gyógyulást és pihenést elősegítő termékfejlesztés, desztináció-építés, turisztikai piacra vitel, együttműködés, közös értékesítés stb.

A természeti kultúrtáj szerves része az ember, a gazda – a maga tájfenntartó és értékmegőrző szerepével. Több évszázad tájgazdálkodásának munkája van Magyarország természeti kultúrtá-

⁴ Csemez A. (1996): Tájtervezés – Tájrendezés. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

⁵ Filepné Kovács K. (2013): Tájhasználati szempontok vidéki térségek versenyképességének értelmezéséhez. Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

⁶ A magyarországi natúrparkok fejlesztési koncepciója 2015-2030. (Herman Ottó Intézet) Elérhető online: www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Naturpark/Naturpark_fejlesztési_koncepcio_2015_2030.pdf

jainak szépségében is. A "modell" szerint a tájapolás egységei, építő kövei a családi gazdaságok, melyek az erős és megújuló vidéki társadalom gerincét is alkotják. Szerveződjék e családi gazdasági földhasználati forma köré a magyar vidék struktúrája!

Ha az elmúlt 300 év birtokpolitikáját, illetve az annak kapcsán kibontakozó társadalmi folyamatokat figyeljük, látható, hogy a társadalmi gyengültség egyik forrása a vidéki nagybirtok túlsúlya - legyen szó hitbizományról, mgtsz-ról, állami gazdaságról, avagy akár nemzeti parkról. A működőképes vidéki gazdaság és társadalom helyi természetmegőrző önszerveződésének fórumai lehetnek a natúrparkok, natúrparki szervezetek. Alapítói önkormányzatok, azok társulásai, civil szervezetek, helyi vállalkozások – bevonva, delegálva a regionális célok és programok előkészítésébe, ellenőrzésébe a térségi szakigazgatás szervezeteit is.

A Nagy-Milic Natúrpark kialakítási terve⁷ elsősorban a táj makro- és mikroelemeinek felmérését, állapotleírását jelentette a Nagy-Milic csúcsától a Hegyközi-dombságig. Térségi, natúrparki marketingtervet fogalmazott meg, helyi termék program indítására („Nagy-Milic Natúrpark termék”) és ökoturisztikai programhelyszínekre tett javaslatot. Környezeti hatásvizsgálattal részben előkészítette a natúrpark magyar oldalának zászlóshajó (flagship) beruházását a Füzer Várának újjáépítését.

Az ezt követő környezeti és környezetvédelmi tervezés projektben⁸ a területhasználati koncepció, környezeti értékleltár és a GIS rendszer bővült – Kéked község belépése révén már a Hernád árteréig. Hangsúlyosan kidolgozásra kerültek az országos védelem alatt álló területek, érzékeny természeti területek, Natura2000 területek a nemzeti ökológiai hálózat területei, kedvezőtlen adottságú területek (KAT) fedvényei. Ezek átfedésére, jogi státuszukra egyaránt kitértünk. Lehatárolásra kerültek a középhegységi kisvízgyűjtő területek és megtörtént ökológiai tehermentesítésük vizsgálata. Elkészültek egyes illegális személtlerakó helyek rekultivációs tervei. A nem közúti közlekedési hálózat (turistaútvonalak, szekérnyomok, erdészeti utak, tanösvények) átfogó vizsgálata, kombinálási és rekonstrukciós elemzése már a tájgazdálkodási infrastruktúra rekonstrukcióját is célzó ökoturisztikai és kerékpáros turisztikai fejlesztési projekteket is előkészítette, melyek majd 2010-2012 között valósultak meg.

Minden koncepció, program annyit ér, amennyi abból megvalósul. A natúrparki előkészítő munkát konkrét fejlesztések követték: kerékpárutak a külterületi és erdészeti utak rekonstrukciójával, ökoturisztikai pihenőhely hálózat, tanösvények kialakítása, és természetesen az örökségturizmus térségi és natúrparki zászlóshajója: Füzer Várának újjáépítése. A megvalósulás mikéntje ez utóbbi esetben generálta a legtöbb vitát. A cél az élő vár megteremtése, mint ahogy a natúrparki programok az élő, virágzó táj és az azt működtető még meglévő vidéki közösségek megerősítését célozzák.

⁷ Nyári L. (2004): Nagy-Milic Natúrpark kialakítási terve; készült Phare CBC kutatás keretében.

⁸ Nyári L. (2005): A Nagy-Milic Natúrpark környezeti és környezetvédelmi tervezése; készült Phare CBC kutatás keretében.

